

3. Hall K., Scheiner B. *Übungsgrammatik. Deutsch als Fremdsprache für Fortgeschrittene.* / Hall Karin, Scheiner Barbara. – Ismaning: Max Hueber Verlag GmbH, 2006. – 425 S.

4. Statistisches Bundesamt: Migration und Integration. – <https://www.destatis.de>.

Лещенко Л.П.

*старший викладач кафедри іноземних мов і міжкультурної комунікації
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана*

Палесіка І.В.

*старший викладач кафедри іноземних мов і міжкультурної комунікації
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана*

ПРОБЛЕМА БАГАТОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (на прикладі України та Польщі)

Анотація. У статті досліджено проблему багатомовної компетенції в умовах воєнного стану, проаналізовано позицію польської мови у багатомовному просторі Європейського Союзу і визначені чинники, які сприяють набуттю нею популярності й поширенню в Європі, зокрема проаналізовано шкільну освіту у Польщі, з'ясовано роль української та польської мов. Акцентується увага на українських біженцях, їх проблемах та потребах, на культурному українсько-польському просторі.

Ключові слова: *Польща, Україна, війна, мова, культура, мовна політика.*

Abstract. *The article examines the problem of multilingual competence in the conditions of martial law, analyzes the position of the Polish language in the multilingual space of the European Union and identifies the factors that contribute to its popularity and spread in Europe, in particular, analyzes school education in Poland, elucidates the role of the Ukrainian and Polish languages. Attention is focused on Ukrainian refugees, their problems and needs, on the Ukrainian-Polish cultural space*

Key words: *Poland, Ukraine, war, language, culture, language policy.*

Постановка проблеми. Напад росії на Україну змінив долі тисяч, мільйонів громадян України, які стали біженцями. Українці, які вимушено покинули свої домівки зараз перебувають у різних куточках світу – Польщі, Чехії, Англії, Канаді, США, Ізраїлі, Іспанії, Італії й інших державах, отримують негайний тимчасовий захист, який також відкриває дітям доступ до освіти, а вчителям – можливість влаштуватися на роботу. Водночас, попри надані можливості доступу до освіти, успішна адаптація й інтеграція у новому мовно-культурному середовищі часто залежить від рівня володіння мовою та сформованості комунікативної компетентності у широкому сенсі цього поняття. Багатомовна компетентність вимагає повного занурення у життя країни, знання її правил, історії та культури. Оскільки Польща надала безпрецедентний захист та підтримку українцям ми зосередимось на аналізі ситуації саме в цій країні.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання мовної політики загалом та Польщі зокрема досліджували такі фахівці, як А. Павловський, М. Фалковські, Е. Вонсік, Б. Полюшинські. Багатомовною компетенцією займалися такі вчені як К. Бейкер, Е. Хардинг, Ф. Райлі, Б. Гуфайзен і Н. Маркс, Г. Кляйн і Т. Штегман, які переконливо доводять, що знання рідної та хоча б однієї іноземної мови як

представника певної групи споріднених мов уже слугує належним фундаментом для формування багатомовності особистості. Українські вчені О. Фідкевич, В. Снегір'ова, Н. Бакуліна, зокрема у Концепції моделі багатомовної освіти в закладах загальної середньої освіти України з навчанням мов корінних народів і національних меншин [3, с. 44], розглядають як метакомпетентність, яка є «складним асиметричним, динамічним комплексом комунікативних компетентностей виучуваних мов і металінгвістичної, міжкультурної та компенсаторної компетентностей» [2, с. 5]. Як визначають авторки Концепції, «ядро багатомовної комунікативної компетентності формується на основі комунікативних компетентностей усіх виучуваних мов у процесі взаємодії, яка здійснюється за допомогою металінгвістичної, міжкультурної та компенсаторної компетентностей» [2, с. 15]. **Метою розвідки** є дослідити проблему багатомовної компетентності, зокрема на прикладі Україна – Польща.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж говорити про багатомовність потрібно звернутися до дослідження коріння цього явища у Європі. Якнайперше це складна історія народів і культур, які проживають у Європі. Багато конфліктів і воєн створили ситуацію, коли, попри спроби поширення ідеї європейського громадянства у свідомості населення, переважна більшість європейців асоціюють себе із національною чи етнічною приналежністю і самоідентифікуються на основі першої мови. Ситуація залишається незмінною і до тепер. Друга причина це європейська інтеграція, що прийшла на зміну національним конфліктам. Дві світові війни у ХХ столітті достатньо показали політичним елітам та широким масам безперспективність попередніх стандартів конфронтаційної взаємодії народів у Європі. Після Другої світової війни було покладено початок об'єднання націй не на основі підкорення одних одними, а на базі встановлення спільних цілей і досягнення спільних інтересів. Інтеграційні процеси дали безпрецедентні показники розвитку, миру і добробуту для країн-учасниць. Тому Європа продовжує дотримуватися основоположних принципів співпраці, серед яких знаходиться і політика поваги до національних мов і культур народів, що беруть участь в інтеграційних процесах. Вважаємо, що однією з кращих ілюстрацій цього явища є Польща.

Польща прийняла найбільше біженців з України з початку повномасштабного вторгнення. Чимало українок з дітьми повернулись додому чи в інші, відносно спокійні регіони. Однак у Польщі досі багато (кілька мільйонів) українців, котрі тут вчать, працюють та чекають повернення у рідні краї. Міністерство освіти Польщі дозволяє дітям з України навчатись дистанційно в українських школах, якщо ті продовжують здобувати таку освіту. Також багато дітей суміщають навчання в українських школах онлайн та польській наживо, хоча це й дуже непросто для дитини, бо навантаження значне. Дехто ж з батьків обрав лише польську школу, зважаючи на умови та навантаження (бо для онлайн-навчання в українських школах часто мають бути залучені батьки – допомогти увімкнутися до уроку, проконтролювати, перевірити «домашку» тощо), а якщо вони працюють в цей час, то робити все це нереально. Отже, розповімо про деякі нюанси шкільної освіти в Польщі, які перевірили, наголошувати на багатомовній компетентності.

З лінгвістичної точки зору, польська мова споріднена із мовами германської та романської груп через спільне індоєвропейське коріння та культурну європейську традицію, на якій базуються інтеграційні процеси в ЄС (грецьку раціонально-філософську, римську правову та ідейно-християнську морально-етичну). До того ж польська мова, на відміну від східнослов'янських, використовує латинський алфавіт, що зміцнює її позиції в ЄС і спрощує доступ до неї тих громадян, для яких першою мовою є будь-яка з найбільш поширених європейських мов. Ідентифікування себе з певною мовою – це природно, однак у сучасному світі неможливо існувати герметично в межах однієї мови, навіть проживаючи у своїй країні. Б. Кассен розмірковує про володіння кількома мовами: «Що це, власне, означає: знати багато мов? Можливо, це мати багато тятів до свого лука. Багато мов – це багато світів, багато способів відкритися світові» [Кассен 2016: 16-17]. Багатомовність зумовлюють геополітичні чинники, міграційні та освітні зміни. Водночас вони розширюють межі використання мов на певному рівні поза кордонами країни, змінюють їхні функції та впливають на формування варіантів мов на різних територіях. Нові міграційні процеси між Україною та Польщею внесли Статус української мови в контексті багатомовності: деякі аспекти 153 зміни у суспільну, і в мовну картину світу сучасної Польщі. Про двомовність серед трудової міграції недоцільно говорити, оскільки опанування мови на певному рівні мотивоване передусім умовами роботи. Натомість студентська молодь та діти, які або приїжджають у ранньому віці, або народжуються в Польщі, безумовно, стають двомовними. Польська мова – це і для першої групи, і для другої насамперед мова освіти, а з віком стає мовою більшого середовища. Функціонування української мови звужується до домашнього спілкування та кола знайомих, а також залишається засобом комунікації з родичами з України. З мовного погляду еміграція ХХ-ХХІ ст. порівняно з попередніх найбільш різноманітна, оскільки серед емігрантів багато російськомовних осіб та людей, які послуговуються суржилом. Це один із чинників, що не сприяє консолідації, єднанню спільноти з метою збереження своєї ідентичності за кордоном. Відкриваються українські недільні дитячі садочки й класи в школах; усе більше шкіл запрошують до співпраці культурних консультантів, які сприяють адаптуванню та кращій співпраці вчителів з дітьми з України; консульства та релігійні громади працюють над залученням українських родин до спільних проєктів. Водночас серед українців спостерігаємо тенденцію до максимального асимілювання.

Це виявляється в різних аспектах – від зміни документального ідентифікування імені, відтворення його польською мовою до вживання польської мови під час спілкування в родині, навіть у «незмішаних» сім'ях. Спілкування батьків з дітьми польською в домашніх умовах стало доволі поширеним явищем. Зокрема, діти часто втрачають основні навички активного спілкування, навіть якщо рідною й першою мовою в них була українська. Першого вересня діти з України, котрі прибули в Польщу, рятуючись від війни, пішли до польських шкіл (перед цим батьки написали заяви та принесли документи, які мали – песель (ідентифікаційний номер, який отримує кожен біженець і цей документ буде потрібен у всіх державних структурах), паспорт чи свідоцтво про народження, документ про освіту з України

– про закінчення класу, якщо дитина має такий). Не всіх дітей беруть в ті школи, куди ближче чи хочуть батьки, іноді доводиться пошукати, де є місце. З цим допомагають в уряді міста чи відділі освіти (міська рада та відділ освіти). Дітям молодших класів свято чекало на 10 годину, старші приходили на 9 годину. Всі молодші учні на святковій лінійці сиділи у спортзалі, який слугує й актовим одночасно (в Україні лінійки часто відбуваються на вулиці, діти стоять). Дійство тривало хвилин до 30 – внесення і винесення прапора під Гімн, кілька пісенок у виконанні школярів, привітання від директорки навчального закладу, представлення класних керівників та поповнення школи – першокласників. Учні перших класів не розповідали віршиків, не співали – зал дружно привітав малюків оплесками. Також представлений клас, в якому вчать діти з України – він у цій школі називається підготовчим, започаткували його 20 квітня. Після того всі діти розійшлись по класах для вирішення оргпитань, знайомства, спілкування з батьками, ігор. У Польщі до першого класу діти йдуть у 7 років, перед цим вони отримують підготовку до вступу в школу (нулівка дитсадка). Квіти вчителю цього дня не несуть (у Польщі 1 вересня – це ще й дата початку Другої світової війни, сумна і трагічна дата). Традиція дарувати квіти педагогам тут поширена на Свято останнього дзвінка (у кінці червня). А от зі школи першокласники несуть типу – конус, який наповнений всякими сюрпризами – солодощами (але можуть бути й іграшки чи канцелярія на дні). Цю типу готують батьки чи інші родичі й дарують малюкам 1 вересня. Шкільної форми як такої немає, але на свята приходять білий верх і темний низ. В інші дні – хто в чому, часто шорти та худі чи футболки. Головна увага – на вивченні польської мови, аби могли опанувати інші дисципліни, польської 6 уроків на тиждень. Клас різновіковий – 7-9 років. З дітьми працюють одночасно два вчителі – класовод з Польщі та вчителька-перекладачка з України (спочатку навесні уроки вели багато вчителів). Нині керівництво школи говорить, що після опанування дітьми польської їх переведуть до польських класів, у яких освіту здобуватимуть мовою країни, яка прийняла дітей. Ці діти отримали підручники та спеціальні друковані зошити безплатно. В інших класах за деякі підручники доведеться заплатити (приблизно 20 злотих за підручник, але можна купити і вживаний). Важливо зауважити, що перевага надається польській мові, а вивчення решти мов за бажанням учня як правило – це англійська мова. У старших класах цієї школи також є діти з України, але вчителя-перекладача вони не мають – повинні вчити мову самі за допомогою польських вчителів, на уроках можна користуватись перекладачем в телефоні. Учні початкової школи домашніх завдань не мають, на відміну від однолітків в Україні. Вдома можуть щось дописати, домалювати чи почитати. Навесні батьки українських дітей не мали доступу до системи Librus – портал, де учні та батьки дізнаються про шкільне життя (новини, електронні щоденники тощо, дитина має свою інформацію, батьки – іншу). Нині батьки українських дітей мають доступ до цієї системи та отримали перші повідомлення про батьківські збори (відбулись днями у різних класах).

Школа працює з 7 до 16 години – уранці дітей забирають на світлицю (в Україні аналог – група продовженого дня). Робочий день у поляків часто починається з

7 години, тому вони приводять дитину на світлицю. Після уроків дитина теж може залишатись на світлиці – гратись, спілкуватись з однолітками тощо.

Однак дітей багато, діти втомлюються від галасу та уроків, тож батьків просять не водити учнів на світлицю, якщо хтось з родичів не працює і може бути з дитиною. Дітей до 10 років зазвичай мають забирати зі школи дорослі. Виняток – якщо немає змоги, то батьки пишуть у так званому щоденнику (бо то не аналог щоденника в Україні, а зошит для комунікації з батьками), що дозволяють дитині ходити зі школи та школу самій. Така ситуація нерідко виникає в українок, які приїхали в Польщу з дітьми і не мають інших дорослих поряд – школяр мусить іти до школи сам. У школах заборонено користуватись телефонами – можна дзвонити батькам в екстрених випадках чи скористатись на одній з перерв (залежно від школи). Іноді вчителі дозволяють користуватись на уроках, якщо це передбачено дисципліною. Канцелярські товари та шкільне приладдя загалом коштують недешево. На фізкультуру спеціальної вимоги щодо форми немає, але дитина повинна бути в зручному одязі, який не шкода забруднити та в якому зможе бігати, гратись, стрибати.

Українські школи з українською системою освіти є лише у великих містах, їх мало, викладають там вчителі з України, не всі батьки мають змогу возити туди дітлахів, та й заклади не гумові. Не всі польські школи, в яких вчать діти з України, мають українських помічників вчителя (помічник вчителя – саме так звучить посада). якщо ж така людина є, то вона ніби місток між батьками, і вчителями, дітьми, психологом та іншими педагогами (дефектологами тощо). Програма у польській школі, за відгуками батьків, легша: те, що в Україні вчать у 2 класі, в Польщі за програмою в 3 чи 4, тому багато хто з батьків боїться, що дитина не зможе подужати українську школу, коли повернеться додому з Польщі.

Однак польська школа більше зосереджена на комфорті дитини, а не на встиганні з усіх предметів – багато учнів зауважили, що вчителі не кричать, вони лагідні та терпиміші за українських. Діти із задоволенням ходять до школи, бо це живе спілкування з однолітками, ігри та менше стресу. Оцінювання шестибальне, 6 – найвищий бал. 1 та 2 в першому класі не ставлять, пишуть на зразок «Молодець», «Добре», «Старайся ще».

Висновки. Таким чином, пропонована розвідка – це лише спроба моделювання загальної картини мовних проблем, що стосуються функціонування української мови в різних країнах в умовах багатомовності сучасного світу. Це форми існування української мови за кордоном, які можна сьогодні спостерігати. Проблеми білінгвізму потребують детального соціолінгвістичного дослідження. Польська мова в Європейському Союзі, має широкі можливості для розвитку з огляду на значну територію Республіки Польща, велику кількість населення, інтенсивний економічний розвиток, активні дії держави щодо покращення репутації за кордоном, цивілізаційну (ціннісну) спорідненість з іншими народами ЄС, вигідне географічне положення, спільне індоєвропейське коріння слов'янських, германських та романських мов і використання латинського алфавіту. Умови навчання в білінгвістичному середовищі вимагають вивчення методів і прийомів, які б полегшували учням процес навчання. Вивчення

досвіду українських вчителів, які працюють з учнями за кордоном, може лягти в основу створення відповідної методичної літератури.

Список використаних джерел

1. Бублик Л. Імідж – по-польськи «візерунок». Як Польща підносить себе за кордоном [електронний ресурс] / Л. Бублик // Інформаційна агенція УНІАН. 04 серпня 2010. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/389752-imidj-po-polski-vizerunok-yak-polscha-pidnosit-sebe-za-kordonom.htm>

2. Кассен Б., Більше однієї мови, Київ: Дух і літера, 2016.

3. Концепція моделі багатомовної освіти в закладах загальної середньої освіти з навчанням мов корінних народів і національних меншин / О. Л. Фідкевич, В. В. Снегірєва, Н. В. Бакуліна; НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України. Відділ жерел навчання мов нац. меншин та зарубіж. літ. Київ: Педагогічна думка, 2021. 44 с.

Машкова І.М.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов факультету фінансів Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Іщенко Т.М.

старший викладач кафедри іноземних мов факультету фінансів

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Белякова О.В.

старший викладач кафедри іноземних мов факультету фінансів

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Міграційна криза в нашій країні, викликана війною, науково-технічний прогрес, інші соціально-політичні явища, що постійно виникають на шляху євроінтеграції України, мають значний вплив на навчальний процес і психологічний стан його суб'єктів, проте українська система освіти поступово адаптувалася до військового стану в країні. Попередня пандемія і карантинні обмеження сприяли переходу до змішаної та дистанційної форм освіти, тобто навчання в онлайн-режимі, але актуальні особливості вітчизняної освіти мають братися до уваги, коли йдеться про сучасні глобальні освітні тенденції.

Однією з найважливіших загальних тенденцій, на нашу думку, можна вважати врахування характерних особливостей одного із суб'єктів навчального процесу, а саме здобувачів вищої освіти; на даному етапі це особливості покоління Z («дітей цифрової ери»). Представники покоління Z майже не розмежовують реальне життя та віртуальне та спрямовані на швидкий результат на кожному етапі своєї життєдіяльності. Вони поки що більш прагматичні, ніж майбутнє покоління, життя якого уявляється в більш комфортному та екологічному середовищі.

Оскільки сучасна студентська молодь розвивалася вже в інформаційному суспільстві, і всі сфери її життя безпосередньо пов'язані з Інтернетом, це робить їх